

מעדני כתא

משיעורי הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

חג השבועות

ופרשת נשא תשפ"ו

בענין אם בשנה זו שחל יו"ט בערב שבת ראוי שלא ליטול ידינו בשחרית כיון שאח"כ יהא אסור לקבוע סעודה

יבואר דבגמ' בפסחים מבואר דיוצא יד"ח שמחה ביין לבד

אכן הבית יוסף (סי' תקכ"ט) תמה על הרמב"ם, דבגמ' בפסחים דף ק"ט ע"א אמרו, תניא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר "וזבחתי שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ד' אלוקיך" ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר "ויין ישמח לבב אנוש", וא"כ למה הצריך הרמב"ם שיאכלו בשר וישתו יין, והא בברייתא קתני דבזמן הזה אין שמחה אלא ביין, ומשמע דביין סגי בלא בשר, ולהכי בשו"ע (שם סעי' א') לא הזכיר שצריך לאכול בשר, וכתב וחייב לבצוע על שתי ככרות ולקבוע כל סעודה על היין, אך בגמ"א (שם סק"ג) הביא דברי הרמב"ם דאיכא מצוה לאכול בשר.

וא"כ לפי דעת השו"ע הרי סגי שישתה יין בסעודה הראשונה, ובוה לבד מקיים מצות שמחה, אכן אם לא שתו יין בסעודה הראשונה גם לדברי הב"י יתחייבו בסעודה בשביל קיום מצות שמחה ביין, אך לפ"ז המקדש ששתה כבר יין של קידוש לא יוכל שוב לקבוע סעודתו.

יבואר דכיון שמקיים בזה את החציו לכם מותר לו לקבוע שוב סעודה

אכן באמת נראה דגם אם כבר קיים מצות שמחה וגם סעודת יו"ט ג"כ מותר לו לקבוע שוב סעודה, דהא קי"ל כרבי יהושע (פסחים דף ס"ט ע"ב) דבכל יו"ט חציו לד' וחציו לכס, ובשבועות הכל מודים דבעינן נמי לכס, אך לא נתבאר להדיא בגמ' איך מקיימים את החציו לכס אך הרמב"ם (בהל' יו"ט פ"ו ה"ט) ביאר לנו דבר זה, וז"ל אף על פי שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו, אלא כך היא הדת, בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום, וחוזרין לבתיהם ואוכלין, והולכין לבתי מדרשות קורין ושונן עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללין תפלת המנחה וחוזרין לבתיהם לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה, עכ"ל, הרי שמלאחר תפלת מנחה היו יושבין ואוכלין ושותין עד הלילה.

וא"כ כשאכל רק סעודה קטנה לאחר שחרית אכתי לא קיים חיובו האמור בגמ' דבעי' חציו לכס, ולכא"ו הוא חיוב טפי מסעודת פדיון הבן שאינו אלא מנהג, ואם סעודת פדיון הבן התיר הרמ"א כ"ש דחיוב זה של חציו לכס האמור בגמ' דמותר בערב שבת, וא"כ ודאי דרשאי לקבוע שוב סעודתו אעפ"י שהוא ערב שבת.

יבואר ביאור הפמ"ג דהאיסור לאכול בערב שבת הוא מפני זלזול בשבת

עוד יש לדון דכשחל יו"ט בערב שבת אין בזה איסור כלל, דהנה לשון השו"ע שם דהטעם שאסור לאכול סעודה שאינו רגיל בימי החול הוא מפני כבוד השבת שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, אך בביאור הלכה (שם ד"ה מפני) כתב שבפרי מגדים מצד דאין הטעם משום לתיאבון, אלא דעיקר הטעם הוא מפני שמזלזל בזה כבוד שבת, שעושה ערב שבת שוה בזה לימי השבת עכ"ד. ולפ"ז כשחל יו"ט בערב שבת לא שייך איסור זה, דאין בזה זלזול בשבת, דהא ניכר לכל שמה שאוכל עכשיו הוא מפני שהיום הוא יו"ט, ולא נראה ח"ו שעושה ערב שבת שוה לימי השבת.

וא"כ לדינא ודאי דאין שום פקפוק בדבר זה, ויכול לכתחילה ליטול ידינו לאחר שחרית, ואח"כ בצהריים יטול ידינו שוב לאכול עיקר סעודת יו"ט, וכמשנ"ת.

בגליון מעדני כהן של חג השבועות אשתקד הארכנו במה שנהוג העולם בחג השבועות שלאחר התפילה בשחרית עושים קידוש על מיני מזונות של מאכלי חלב, ואפשר בקל מאוד לאכול שיעור של קביעות סעודה בלא שימת לב, ואז מתחייבים בברכת המזון, וכשמברכים לאחר"י רק ברכה מעין שלוש, נמצא שביטל מצות עשה דאורייתא של ברכת המזון, וביו"ט של שבועות שבו מקבלים את התורה בודאי צריך זהירות יתירה שלא להכשל בחטא, וא"כ ה' ראוי יותר שיטול ידינו ויאכל המוציא ויברך לאחריו ברכת המזון, דבזה בודאי ינצל מחשש ביטול עשה דאורייתא.

אך העירוני שמה בשנה זו שחל יו"ט של שבועות בערב שבת אין ראוי לנהוג כן, דהנה בשו"ע (סי' שמ"ט סעי' ב') כתב אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, ואפילו סעודת ארוסין, מפני כבוד השבת שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, וכל היום בכלל האיסור. וכתב הרמ"א וסעודה שזמנה בערב שבת כגון ברית מילה או פדיון הבן מותר כן נראה לי וכן המנהג פשוט, ע"כ.

וא"כ כיון שכבר נטל ידינו לאחר התפילה, הרי כבר יצא בזה יד"ח סעודת יו"ט, ומה שאוכל אח"כ אינו מעיקר סעודת יו"ט, ואם שכח בסעודה זו יעלה ויבוא אינו חוזר, דהא כבר יצא יד"ח סעודת יו"ט ואינו חייב באכילה זו, וא"כ יהא אסור לאכול סעודה זו בערב שבת, ושמה עדיף טפי בשנה זו שלא יטול ידינו בבוקר.

יבואר דגם אם לא יברך המוציא וברכה מ"מ יוצא בזה יד"ח סעודת יו"ט

הנה ראשית דבר נראה שגם אם לא יאכל פת בסעודה הראשונה לא נפיק מכלל ספק איסור זה, דכיון שמצוי מאד שאוכל בשיעור של קביעות סעודה, א"כ גם אם לא יברך ע"ז המוציא וברכת המזון, מ"מ יוצא בזה יד"ח סעודת יו"ט, דכל היכא שאכל שיעור של קביעות סעודה הרי זה כמי שאכל פת ממש, אלא שלא בירך עליו ברכת המזון, וא"כ לא הועיל מידי, וגם בזה יהא אסור לאכול אח"כ הסעודה, דהא כבר יצא יד"ח סעודת יו"ט.

יבואר דאין יוצא יד"ח שמחה באכילת בשר רק כשאוכלו בתוך סעודת פת

אולם יש לדון עוד דאכתי מחוייב בסעודה של פת, דהא שיטת הרמב"ם (פ"ו מיו"ט ה"יז) דגם בזמן הזה חייב משום שמחה בבשר ויין, ומדברי הרא"ש מבואר דאינו מקיים שמחה בבשר רק בסעודת פת, דכתב הרא"ש (ברכות פ' שלשה שאכלו סי' כ"ג) נראה לרבינו יהודה דחייב אדם לאכול פת ביו"ט משום שמחה חלקהו חציו לאכילה ועיקר אכילה הוא לחם עכ"ל.

ובמעדני יו"ט (שם אות ז') תמה דהא אמרינן אין שמחה אלא בבשר, ולא מצינו שמשום שמחה חייב לאכול פת, וביאר דאהכ"נ בבשר הוי שמחה, אבל ודאי דפת בעי בהדיה, כדמסיק דעיקר אכילה הוא לחם, ובהכי לא קשיא דבר"פ דלעיל דף ל"ה וכו' אחד שינוייא אין הפת משמח אלא כדאמרן דעיקר שמחה בבשר אבל עם הפת עכ"ד, ומבואר דאין יוצא יד"ח מצות שמחה באכילת בשר רק כשאוכלו בסעודת פת.

וא"כ כיון שבשחרית לא אכל בשר, אכתי מחוייב הוא בסעודת פת כדי לקיים מצות שמחה באכילת בשר, ולהכי שפיר יכול לקבוע סעודתו בשנית, דאכתי לא יצא יד"ח שמחה.

הרי בה מקיים בזה מצוות שמחת יו"ט ולמה יפסיד בחג השבועות שלא יקיים בסעודתו מצוות שמחת יו"ט ולכן אין כדאי לנהוג בעיצה זו.

* והיה מקום לומר שייכוון שלא לצאת יד"ח סעודתו בסעודת הבקר ובוה יוכל לאכול סעודת יו"ט בלא פקפוק, אבל עיצה זו אין בה כדי שביעה שהרי אם יוצא בה יד"ח סעודה

ולא דמי למי שאוכל סעודה שלישית של שבת בערב יו"ט שכתב ברמ"א (סימן תקכ"ט) שיאכל מעט פת, דכל זה אינו אלא כשאוכל משעה

עשירית ולמעלה, וגם אינו אלא באוכל סעודה שלישית, אבל בסעודת יו"ט שהוא עיקר שמחת יו"ט נראה דאין לדקדק בזה כלל.

בענין חשיבות הדבר לקבוע לאכול פת בסעודה שקובעין אחר התפלה במאכלי חלב

ולגודל חשיבות הדברים נעתיק שוב מהכתוב בגליון דאשתקד, ולכן יש להזהר מאד שלא לאכול אלא פחות מוד' ביצים, כדי שלא להכנס לספק חיוב ברכת המזון, או שיטול ידיו ויברך המוציא וברכת המזון ויזכה לקיים מצוה דאורייתא ביום מתן תורה.

ובאמת בדרך כלל קשה מאד לזהר בזה שלא יבוא לאכול שיעור קביעות סעודה, [דלאחר שלמד כל הלילה, והתפלל תפלת יו"ט, מסתבר שהוא רעב קצת ...], ומי שדוחק את עצמו שלא לאכול שיעור קביעות סעודה, הרי הוא נכנס בחשש של ביטול עונג יו"ט, ובפרט שהוא דוחק את עצמו לחנם, דהרי אם יודע שאוכל שיעור קביעות סעודה א"כ לכתחילה יכול ליטול ידיו ולברך המוציא ללא כל חשש ופקפק, ויכול לקחת ב' עוגות שלימות ויברך עליהם המוציא.

ואם טורח לו לברך ברכת המזון הרי מצוה הבאה בעצור היא כמאה שלא בצער, ובפרט אם עושין אותה בשמחה הרי היא כאלף פעמים שלא בשמחה כמש"כ בארחות צדיקים.

ובאמת עיקר מה שרגילים העולם שלא להכניס עצמם להתחייב בברכת המזון הוא הפסד גדול, שהרי האדם יכול לזכות על ידי ברכת המזון שיתקבלו כל בקשותיו, וכדאיתא בזה"ק (פרשת שלח דף קע"ג ע"א), רב המנונא סבא

(נ"א רב מתיבתא) אמר (תהלים כ') ישלח עזרך מקדש וגו', מקדש דא קדוש ידים, ומציון יסעך דא המוציא דאיהו סעיד לבא דבר נש, יזכור כל מנחותיך כל לאסגאה מלה אחרא, דא נטילת ידים בתרייתא, ועולתך ידשנה סלה דא ברכת המזון בזמון, ואי את עביד כן יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא, עכ"ל. והיינו שאחרי שמודה לד' יתברך על מזונו, הוא עת רצון שמתקבלת תפלתו ברצון, וא"כ למה להפסיד הברכה הזו ביו"ט של עצרת שחרית תיכף אחר קבלת התורה.

ובודאי הוא עת רצון הרבה יותר מתפילת השל"ה בערב ר"ח סיון, שהרי על תפילת השל"ה לא מוזכר בחז"ל ענין זה שהוא עת רצון, רק השל"ה כתב שהוא זמן מסוגל לזה, [ואף שודאי כן הוא] אבל על הבקשות שלאחר ברכת המזון אמרו בוחר ואי את עביד כן יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא, א"כ מי לא ירצה להביא עצמו לידי עת רצון גדול כזה.

ואע"פ שאסור לבקש בקשות ביו"ט אבל הרחמן שאומרים אחר ברכת המזון כיון שהוא רגיל בהם בימות החול הוי כטופס ברכות ואומרים ויכול לכוון בהם ויראה שיש שם בקשות לכל מה שהוא צריך ונראה שהרחמן שיתפאר בנו לעד ולנצח נצחים הוא בקשה נפלאה שאם הקב"ה יתפאר בנו הרי אנחנו נהיה בשלימות הגדולה ביותר.

בענין אם ראוי לקבוע סעודת יו"ט של שבועות שחל בע"ש בשחרית

ושונין עד חצי היום, ואחר חצי היום מתפללין תפלת המנחה וחוזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה. עכ"ל, ומבואר שצריך להאריך בסעודה מחצי היום עד הלילה, וא"כ לא יתכן לעשות את הסעודה בשחרית בלבד.

יבואר דמשום שמחת יו"ט שרי לאכול לאחר חצות

ועוד נראה, דמאחר וישראל קדושים נוהגין להיות נעורין בליל שבועות ועוסקין בתורה, ובוודאי אם יעשה הסעודה בשחרית הוא ביטול שמחת יו"ט לסעוד הסעודה בצער של אונס שינה, ומצוות שמחת יו"ט הוא מן התורה, ולכן כיון דמעיקר הדין יכול לאכול עד הערב ככל סעודת מצוה, א"כ כל שיש לו צער לקבועה בשחרית בוודאי ראוי לכתחלה לקבועה כבכל שנה אפי' אחר חצות היום, כדי שיאכל הסעודה בשמחה ובטוב לבב.

יבואר אם מותר לאכול סעודת יו"ט קודם מנחה

אכן אם אוכל הסעודה אחר חצות, יש לדון אם צריך להתפלל קודם מנחה, דברמ"א (סי' רל"ב סעי' ב') כתב דבסעודה גדולה יש להחמיר שלא להתחיל אפילו סמוך למנחה גדולה, והרמ"א שם כתב דסעודה גדולה מיקרי רק סעודת נשואין ומילה, ובמ"ב (שם ס"ק כ"ד) הוסיף דה"ה פדיון הבן שיש שם הרבה בני אדם מסובין יחד ועל ידי זה רגיל הדבר לימשך, ולענין סעודת יו"ט כתב המ"ב שם בשם הב"י דסעודת יו"ט לא חשיב סעודה גדולה, אך בשעה"צ (שם ס"ק כ"א) כתב דבחיי אדם כתב דסעודת יו"ט מיקרי סעודה גדולה, והשעה"צ תמה עליו מנין לו זה, והלא בב"י בשם הגהות מימוני מבואר להיפך.

וא"כ לדעת החיי אדם דמיקרי סעודה גדולה, יהי' אסור לו לאכול קודם שהתפלל מנחה, אכן מסתימת המ"ב משמע שפסק לעיקר כדעת הב"י דסעודת יו"ט לא מיקרי סעודה גדולה, וכן עמא דבר שנוהגים לאכול סעודת יו"ט קודם מנחה.

ובעיקר מה שנהגו העולם שאוכלין סעודת יו"ט של שבועות לאחר חצות, יש לעיין אם לכתחילה ראוי לקבוע את הסעודת יו"ט קודם חצות, דהא לענין פורים שחל בערב שבת כתב הרמ"א (סימן תרצ"ה סעי' ב') שלכתחלה יעשו הסעודה בשחרית משום כבוד שבת, ובמ"ב (שם סק"י) כתב דהיינו קודם חצות היום לכתחילה, וא"כ הכי נמי יש מקום לומר שלכתחלה יעשה הסעודה קודם חצות משום כבוד שבת.

יבואר דכשחל יו"ט בערב שבת מודה הרמ"א דאפילו לכתחילה יכול לקבוע הסעודה לאחר חצות

אולם נראה דכשחל יו"ט בערב שבת גם הרמ"א מודה דאפילו לכתחילה יכול לאכול לאחר חצות, דהא מעיקר הדין כתב הרמ"א (סימן רמ"ט) דסעודת מצוה שזמנה בערב שבת יכול לעשות כל היום, ועי' במ"ב שם בהל' פורים שציון ליד אפרים מש"כ בשם מהרי"ל, ובמהרי"ל שם מבואר דגם סעודת פורים אפשר לכתחילה לעשות את הסעודה עד שעה עשירית, אך ביו"ט נראה דגם הרמ"א מודה דלכתחילה יכול לאכול לאחר חצות.

דהנה מש"כ הרמ"א דלכתחלה יעשו הסעודה בשחרית, ודאי כוונתו שכל הסעודה יהיה בשחרית, שהרי הטעם שאמרו שיאכל בשחרית הוא כדי שיאכל סעודת שבת לתיאבון, וא"כ בשביל זה לא סגי רק שיתחיל הסעודה קודם חצות, אלא צריך גם לסיים הסעודה בחצות, וזה הכוונה יעשו הסעודה קודם חצות היינו שייגמרו את כל הסעודה קודם חצות, לגבי יו"ט ע"כ דאי אפשר לחייב לגמור את הסעודת יו"ט קודם חצות, שהרי בענין חציו לכס.

וכמש"כ הרמב"ם (פ"ו מהלכות יום טוב הי"ט) וז"ל אף על פי שאכילה ושתייה במועדות בכלל מצות עשה, לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו, אלא כך היא הדת, בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום וחוזרין לבתיהם ואוכלין, והולכין לבתי מדרשות קורין

בענין ספק ספיקא להחמיר בדרבנן אם אזלי' לקולא, ולענין ברכה

יבואר דאם שאל אותו חבירו בבין השמשות כמה ימי הספירה והשיב לו אינו סופר בברכה

בשו"ע (סי' תפ"ט סעי' ד') כתב מי ששואל אותו חבירו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה, יאמר לו אתמול היה כך וכך, שאם יאמר לו היום כך וכך אינו יכול לחזור ולמנות בברכה, אבל קודם בין השמשות כיון שאינו זמן ספירה אין בכך כלום, ע"כ.

וביאר המ"ב (שם ס"ק כ"ב) דהא דאינו חוזר ומברך הוא מפני שכבר יצא בזה ידי ספירה למ"ד מצות א"צ כונה, ואף דאין קי"ל דצריכות כונה וזה הלא

אע"פ שכבר נתבאר כמה פעמים ענין זה אם היכא דאיכא ס"ס מברך, מ"מ מפני דברים שנתחדשו בזה נשנה פרק זה.

הנה על אף דקי"ל דספק דרבנן לקולא, מ"מ היכא דאיכא ספק ספיקא להחמיר, והיינו דיש ב' צדדים שחייב במצוה, נחלקו האחרונים אם גם בזה אזלי' לקולא, דשמא כיון שיש ב' צדדים שחייב במצוה לא אזלי' לקולא, אך בדברי השו"ע בהל' ספירת העומר (לפירוש המ"ב) לכאוף מצינו סתירה בדן זה.

לא כוון לצאת בזה ידי מצוה, לענין ברכה צריך להחמיר ולחוש להך דעה, ולא יברך על הספירה שימנה אח"כ, עכ"ד.²

ומבואר לפ"י דדעת השו"ע דאעפ"י שיש ספק ספיקא להחמיר, מ"מ משום חשש ברכה לבטלה אינו מברך, דהא הכא איכא ספק ספיקא שעדיין לא יצא יד"ח ספירת העומר, דהא ספר בבין השמשות דהוי ספק יום ספק לילה, ועל הצד שזה יום עדיין לא קיים המצוה, אך גם על הצד שכבר ה' לילה אין זה ודאי שיצא, דהרי ספר בלי כוונה, ולמ"ד מצוות צריכות כוונה אכתי לא יד"ח, וא"כ איכא ב' צדדים לחיוב, ואעפ"י כן אמרי' דאינו מברך.

יבואר דאם הוא מסופק אם דילג יום אחד יכול לספור שאר הימים בברכה

אך מאידך מדברי השו"ע שם בסעי' ח' מבואר להיפך, דבשו"ע (סי' תפ"ט סעי' ח') כתב אם שכח לברך באחד מהימים, בין יום ראשון בין משאר ימים, סופר בשאר ימים בלא ברכה, אבל אם הוא מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר, יספור בשאר ימים בברכה.

וביאר המ"ב (ס"ק ל"ח) דהוא משום דאיכא ספק ספיקא, שמא לא דילג כלל, ואת"ל שדילג, שמא הלכה כאותן פוסקים דכל יום הוא מצוה בפ"ע. וה"ה בכל דבר שדינו לחזור ולספור בלי ברכה מחמת ספק אם לא חזר וסיפר יספור שארי לילות בברכה [אחרונים] עכ"ד. הרי להדיא דהיכא דאיכא ספק ספיקא להחמיר שחייב במצוה, גם יכול לברך.

וא"כ דברי השו"ע (לפירוש המ"ב) תמוהים טובא, דבסעי' ד' נקט דבספק ספיקא להחמיר אינו מברך, ובסעי' ח' נקט דבספק ספיקא להחמיר מברך. והארכנו בקושיא זו במעדני כהן (פסח סי' ק"ג ק"ה ק"ו), וכעת נראה ליישב באופן אחר.

אך ראשית נראה לבאר עיקר נידון זה אם היכא דאיכא ספק ספיקא להחמיר חוזר ומברך, (וכבר נתבאר ענין זה במעדני כהן פרשת תזריע מצורע תשפ"ו, אך מפני דברים שנתחדשו בזה נביא את הדברים שוב).

בעניין ביאור התיירא דס"ס אזלינן לקולא

הנה בעיקר הא דספק ספיקא בדאורייתא חלוק מספק אחד, דבספק אחד בדאורייתא אזלינן לחומרא, אך בספק ספיקא אזלינן לקולא, האריכו האחרונים בביאור דבר זה.

דברשבי"א (תשו' ת"א) כתב דס"ס מהני אפילו כנגד חזקת איסור, וביאר הרשב"א וז"ל דהא דס"ס עדיף כרוב, ואפשר דאלים התירו יותר מרוב עכ"ל.

והפני יהושע (בכתובות דף ט' ע"א) הביאו, והרבה לתמוה עליו, וביאר ענין זה עפ"י שיטת הרמב"ם דכל ספיקא דאורייתא אזלינן מן התורה לקולא, ורק מדרבנן צריך להחמיר, וא"כ כיון שהספק הראשון אינו אסור אלא מדרבנן, א"כ הספק השני הו"ל ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא. וכ"כ הפמ"ג (יו"ד סי' ק"י כללי ס"ס אות כ"ה), והגרע"א (כתובות דף י"ב ע"ב ד"ה מתני'), ובאבני נזר חו"מ סימן קט"ז כתב דכן משמע בירושלמי יבמות פ"ז סוף הלכה ג'.

אך ברש"י בב"ק (דף י"א ע"א ד"ה דאין מקצת) מבואר גדר אחר בזה, דבגמ' שם מבואר דאם יש מקצת שליח בלא ולד אין לאסור בשליח שיצתה מקצתה משום דהוי ספק ספיקא, שמא לא יצא כלל ואת"ל יצא שמא לא יצא רובו. ופירש רש"י וז"ל דאי יש מקצת שליח בלא ולד לא הוה חיישין, **דכולי האי לא חיישין**, דנימא תרי חומרי, דלמא נפקא רוב נפקא, עכ"ל. ולכא"ל מבואר בזה דהוה הטעם דבספק ספיקא אזלינן לקולא, משום שאין לנו להרבות ולחשוש לשני ספיקות, וכמ"ש רש"י **דכולי האי לא חיישין** דנימא תרי חומרי, וא"כ אין אנו צריכין לחשוש כלל לספק זה, והוי כאילו אין כאן ספק כלל.

יבואר כוונת הרא"ש דכולי האי לא אקילו רבנן לשוויי בין השמשות

² ותירוצו זה הוא מדברי המג"א, ובשעה"צ (ס"ק כ"ו) הביא דהאליה רבה תירץ דהוא מפני שמצוות דרבנן אין צריכות כוונה, וכמשי"כ הרדב"ז הובא במג"א (ס"ק ס'), אבל הפרי חדש והגר"א סבירא דאין חילוק בין דאורייתא לדרבנן, ובכל גווני צריך כוונה, ולדבריהם צ"ל דזה קאי אליבא דמאן דאמר אין צריך כוונה.

³ **ושמעתי מאמאמו"ר זצ"ל שבצעירותו תמה מאד בזה**, דאמאי ייחשב ספיקא דרבנן, דהנה בגוונא דהש"ס דכתובות (דף ט' ע"א) האומר פתח פתוח מצאתי הרי זו מותרת לו משום דספק אפשר לא היה תחתיו ואפי' אם היה תחתיו אפשר דהיה באונס ומותרת לו, ולמה נחשוב הספק תחתיו כספק דאורייתא והספק באונס הוא ספק דרבנן, הרי סו"ס יש כאן ספק שמא זינתה תחתיו ברצון והוא אסור מן התורה, אלא דיש שני צדדים להתיר שמא היה באונס ושמא הלא היה תחתיו, ואם אין ההיתר משום רוב למה נחשוב ספק השני כספק דרבנן, והלא אפשר להסתפק מיד שמא זינתה תחתיו ברצון ואסורה לו, והוא תימא גדולה, ואמר ששמע הרבה יישובים לזה, וכולן לא נתיישבו בלבם, וצ"ע.

ולכאורה כביאור זה משמע גם בדברי הרא"ש, דבגמ' שם אמרי' דאם הניח עירוב תחומין בבין השמשות או שהניח עירוב מבעוד יום אך נאכל עירובו בבין השמשות, קנו עירוב, דאעפ"י שבין השמשות ספיקא הוא, ספק דרבנן לקולא.

והרא"ש שם (פ"ב סי' כ"ב) הביא בשם רבינו יונה וז"ל כתב הרב ר' יונה ז"ל ודוקא עירב עליו מבעוד יום ונאכל עירובו בין השמשות, ולאחד עירב בין השמשות ונאכל עירובו משתחשך, אבל עירב עליו בין השמשות ונאכל עירובו בין השמשות לא הוי עירוב, ולא אמרי' מקצתו יום ומקצתו לילה, ובשעה שהניח עירובו יממא הוי ובשעה שנאכל ליליא הוי, **דכולי האי לא אקילו רבנן לשוויי בין השמשות לגבי האי עירוב מקצתו מן היום ומקצתו מן הלילה**, עכ"ל.

ולכא"ו יש לרדקדק בדברי הרא"ש דאמאי לא קאמר בפשוטו, דהוא משום דאיכא ספק ספיקא להחמיר שאינו עירוב, אך להמבואר בדברי רש"י דהא דמקילין בספק ספיקא הוא משום דכולי האי לא אמרי', יש לומר דגם זה כוונת הרא"ש, דכמו שכתב רש"י דכשיש ספק ספיקא להקל, לא מחמירין, דכולי האי לא חיישין, הכ"נ כשיש ספק ספיקא להחמיר, לא מקילין, דאמרי' דכולי האי לא אקילו רבנן, וזהו עיקר דין ספק ספיקא.¹

יבואר ביאור השער המלך בדברי הרא"ש דאין זה מדין ס"ס

ושוב הראוני, שבביאור דברי הרא"ש נחלקו גדולי האחרונים, דהנה בשער המלך (פ"י ממקוואות ה"ו כלל ה') כתב להוכיח מכמה דוכתי דגם היכא דאיכא ס"ס להחמיר, מ"מ בדרבנן אזלינן לקולא, וז"ל ועוד יש להביא ראיה ממ"ש הרא"ש (פרק במה מדליקין דס"ה ע"ב) וז"ל כתב ר' יונה דוקא אם עירב עליו מבע"י ונאכל עירובו בה"ש כו', אבל אם עירב עליו בה"ש ונאכל עירובו בה"ש לא הוי עירוב, ולא אמרינן מקצתו יום ומקצתו לילה ובשעה שהניח עירובו יממא ובשעה שנאכל לילה הוי, **דכולי האי לא אקילו רבנן לשוויי בה"ש לגבי האי עירוב מקצתו יום ומקצתו לילה כו' יע"ש**.

והשתא אם איתא דכל ס"ס להחמיר אזלינן לחומרא, א"כ בפשיטות הו"ל לר' יונה לומר דדוקא בעירב בה"ש, או בשעירב מבע"י ונאכל משחשיכה אזלינן לקולא מטעמא דס' דרבנן לקולא, משום דליכא אלא חדא ספק, משא"כ בעירב בה"ש ונאכל בה"ש דאי' תרי ספקי להחמיר ספק אם בשעה שעירב יממא או לילה ואת"ל יממא שמא בשעה שנאכל ג"כ יממא הוא, עכ"ל.

והזנין דהשעה"מ הבין דמש"כ הרא"ש **דכולי האי לא אקילו רבנן לשוויי בין השמשות** אין כוונתו לספק ספיקא, אלא טעמא אחרינא הוא, שזה דבר רחוק, ואדרבה מזה שלא כתב הרא"ש הטעם מפני דהוי ספק ספיקא, הוכיח השער המלך דס"ל להרא"ש דגם היכא דאיכא ספק ספיקא להחמיר, בדרבנן אזלינן לקולא, וזה דלא כמו שכתבנו לבאר כוונת הרא"ש דזהו גופא טעמא דס"ס, דכולי האי לא חיישין, ולכן אזלינן להחמיר.

יבואר ביאור הצ"ח דכוונת הרא"ש לדין ס"ס

אכן בצל"ח (שבת דף ל"ד ע"א) כתב לבאר טעמו דרבינו יונה (שהחמיר בהניח עירוב בבה"ש מנאכל בבה"ש) משום דהוי ס"ס להחמיר, וס"ל להרא"ש דגם בדרבנן נקטינן להחמיר, וז"ל, והטעם נלע"ד משום דאיכא ספק ספיקא לחומרא, וספק ספיקא כודאי הוא, שהרי אפילו באיסור דאורייתא מקילין בספק ספיקא אף שספק תורה לחומרא, מכלל דספק ספיקא לא מיחשב ספק, רק כודאי, ומינה דהוא הדין בדרבנן בספק ספיקא שהוא לחומרא אף בדרבנן הוא אסור, דלא מיחשב ספק, רק כודאי איסור, והספק ספיקא בנידון דידן בחד גבירא הוא, שמא בשעה שהניח כבר היה לילה, ואת"ל שהיה יום שמא בשעה שנאכל ג"כ עדיין היה יום, וספק ספיקא זה מתהפך להחמיר, שמא בשעה שנאכל עדיין היה יום, ואת"ל שכבר היה לילה שמא גם בשעה שהניח כבר היה לילה, וכו' עכ"ל.

¹ **ידוונא לדבר מה נחשב כולי האי לא חיישין**, דהגר"ח זצ"ל חשב להחמיר במוצ"ש שלא לעשות מלאכה עד זמן שיעבור שמינית מן היום אחר שקיעת החמה, והחמיר גם את פירוש הרמב"ם בפ"ה מ"שלא לעשות מלאכה עד שישית מן היום, והיינו עד שעתיים לאחר השקיעה לא עשו מלאכה, ובמוצאי יוה"כ אממו"ר זצ"ל ראה את הגאון ר' מאיר סאלאוויצקי זצ"ל שאחר שהתפללו ערבית אחר שמינית מן היום, וכשהזכיר לביטול אחר ערבית שעדיין לא עבר שישית מן היום, לקח את הטלית שלו והלביש את בנו הקטן, דהגר"ח חשב דלשיטת הבעה"מ דס"ל שהתכלת מעכב הלכן כדעת רבי, וכיון שאין תכלת הוי חוטי הלכן הוצאה בשבת, ולכן החמירו שלא לצאת בטלית לרה"ר, וחשש עד כדי כך לזה, שגם אחר שעבר שמינית מן היום נתן טליתו לבנו הקטן ולא הניחו להוציאו ברה"ר דידן, אלא שילבש אותו ולא יטלטל בידו, וע"ז ודאי איכא למימר בפשיטות דכולי האי לא חיישין, אבל ברש"י מבואר דכל ס"ס הוא בכלל כולי האי לא חיישין.

² ויעו"ב בשעה"מ שם שהביא שכ"כ המל"מ וכמה אחרונים דס"ס בדרבנן אזלינן לחומרא.

ומבואר בדבריו שפירש דטעמא דרבינו יונה הוא משום דהוי ס"ס, ואעפ"י שהרא"ש ביאר טעמו משום שכולי האי לא חיישין, אלא ע"כ דפירש הצ"ח דזהו גופי טעמו של ס"ס, וכמשנ"ת לעי' מדברי רש"י.

יבואר דב' ביאורים אלו יש לתלות נידון האחרונים אם ס"ס להחמיר בדברנן להקל

ונראה דבזה יש לתלות נידון האחרונים אם היכא דאיכא ספק ספיקא להחמיר בדברנן אזלינן לקולא, דהנה לפמשנ"ת מרש"י והרא"ש דהא דבס"ס בדאורייתא אזלינן לקולא הוא משום דכולי האי לא חיישין, נראה דהגדר הוא דלא חשיב דאיכא ספק כלל, וכלשון הצ"ח הנ"ל, **מכלל דספק ספיקא לא מייחשב ספק, רק מודאי**, וא"כ לפ"י כן הוא גם בדברנן, דהיכא דאיכא ספק ספיקא להחמיר, כיון דלב' צדדים לא חיישין, הרי זה כמי שאין כאן ספק כלל, והרי הוא חייב בתורת ודאי במצוה, ולהכי אפילו בדברנן לא אזלינן לקולא, דאין כאן ספק, וכן הוא לשונו של השער המלך (פ"ז מאישות ה"ב) דהוי כמיעוטא דמיעוטא ולא חיישין ליה כלל.

אבל לביאור הרשב"א דהא דמקילין בדאורייתא בספק ספיקא הוא משום דהוי כרובא, וכנ"ל, א"כ משמע דאכתי חשיב ספק, אלא דהרוב מכריע את הספק, אבל מידי ספיקא לא נפקא, ואע"פ שיש רוב דאמרין אל תסתפק כלל כמו שכתב ברעק"א כתובות דף י"ג ע"ב, אבל ברוב של ס"ס אכתי בספיקא קיימא, וא"כ שפיר יש לומר דגם היכא דאיכא ספק ספיקא להחמיר, בדברנן אזלינן להקל, דכיון דאכתי חשיב ספק, הרי בדברנן אם יש צד ספק להקל, אזלינן לקולא.

וכמו כן נראה דלפי משנ"ת דהגדר בס"ס דכולי האי לא חיישין, שפיר יוכל גם לברך היכא דאיכא ספק ספיקא להחמיר, דלא שייך לומר דמשום חומר ברכה לבטלה אינו מברך, כיון דהוכרע על פי ס"ס שהוא חייב בברכה, אין כאן ברכה לבטלה, ושפיר יוכל לברך.

יבואר ישוב סתירת פסקי השו"ע בדין ס"ס בספירת העומר

ומעתה נראה, דהיכא שנסתפק אם דילג יום אחד, כיון שגם אם ודאי דילג יום אחד לא פקע ממנו מצוות ספירת העומר, ואכתי חשיב בר חיובא, אלא שאינו יכול לקיים המצוה כיון שדילג יום אחד, וא"כ כל שספר אח"כ ואיכא ספק על הספירה שלו אם קיים בזה המצוה, שפיר אמרי' דכיון שהוא מצוה דברנן ספק דברנן לקולא, ונקטינן שודאי קיים המצוה, דבמצוה דברנן סגי גם בספק מצוה.

וראיה לזה מהא דמעיקר הדין סופרין בבהש"מ, וכתבו התוס' (מנחות דף ס"ו ע"א) דאף מברכין על ספירה זו. וכן מוכרח, דאי אין מברכין על הספירה

¹ יבואר דמדברי הפמ"ג והבית מאיר מבואר דסברי דגם בס"ס להחמיר בדברנן אזלינן לקולא

וכדברי השער המלך בדברנן גם היכא דאיכא ס"ס להחמיר אזלינן לקולא, מתבאר מדברי הפמ"ג (הביא במ"ב סי' ז'), דנסתפק במי שזיכורו במשקא קודם תפלת המנחה, ויש כאן ב' ספיקות שצריך לברך ענט"י, חדא משום דבר שזיכורו במשקא, ועוד משום תפילת מנחה, ומכל מקום צדד שלא יברך, ולכאורה טעמו כמש"כ (בפתיחה להלכות ברכות אות ד') דגם ס"ס בדברנן אזלינן לקולא, ולהכי לא יברך.

וכ"כ בבית מאיר (או"ח סי' ת"ד) לגבי להפליג בספיקה חוץ לתחום כשיש ספק שמה הספיקה תהליך בתוך עשרה, ואיכא ס"ס להחמיר, שמה יש תחומין למעלה מעשרה ואפי' אם אין תחומין למעלה מעשרה שמה תהליך הספיקה בתוך עשרה, ומכל מקום הקילו רבנן בס"ס, דספיקא דברנן אמרו לקולא גם במקום ס"ס.

¹ ובשער המלך (פ"ז מאישות ה"ב) ביאר הא דס"ס שרי משום דהוי כמיעוטא דמיעוטא דלא חיישין ליה, ונראה שהוא כסברת הרא"ש דכולי האי לא חיישין, והוא גופא טעמא דס"ס, יעו"ש.

² ודלא כמש"כ הפרי חדש (סי' תפ"ט סק"ח) שאם דילג יום אחד לא הוי בר חיובא, ואינו מוציא אחרים יד"ח, אלא הוא בר חיובא, אלא שאינו יכול לקיים המצוה, וכ"כ בשו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' ע"ה) ששמע שהבית הלוי בהיותו ש"ץ בימי הספירה והוא לא יכל לברך מפני ששכח יום אחד לספור, וביקש מאחד המתפללים שלא יברך והוא יוציא אותו יד"ח, ותמה עליו מדברי הפרי חדש דלא חשיב בר חיובא, ושוב הביא דמצינו שנחלקו בזה האחרונים, דבכנסת הגדולה (סי' כ"ט) הביא שרבי סלוניקי הורו דגם אם שכח לספור יום אחד מ"מ יכול להוציא אחר יד"ח, דמיקרי בר חיובא, אך הכנסת הגדולה תמה עליהם דלא מיקרי בר חיובא.

אכן אפשר דמהאי טעמא נמי אינו מוציא אחרים יד"ח, משום שאינו מעשה מצוה לדידיה, ודמי לחרש שאינו שומע שאינו יכול להוציא אחרים בתקיעת שופר, ולא משום שאינו בר חיובא, אלא משום שאינו מעשה מצוה לדידיה, וכמש"כ בקובץ הערות (סי' מ"ח סק"י"ד) ובאבן נור או"ח סי' תל"ט.

³ ויש לעיין האם הוא חייב לספור בכה"ג, שהרי ס"ס הרי הוא מסופק אם קיים מצוותו כשהרי דילג יום אחד, וגם אי איכא ס"ס לחייבו הרי אמרין דגם ס"ס לקולא לדעת כמה אחרונים, וא"כ אי אפשר לחייבו לספור אפי' שהוא חייב במצוות ספירת

בבהש"מ הרי אסור לספור בלא ברכה, שהרי תנן אילם לא יתרום משום שאינו יכול לברך, וא"כ בודאי הסופר בבהש"מ מברך על ספירתו, ולכאורה קשה איך מברך הרי ספק ברכות להקל, ועמד בזה בשפת אמת במנחות שם.

יבואר דמצוה דברנן אמרין דעשה המצוה בספק קיים למצוה בוודאי

וכבר נודע בזה הביאור, דעכצ"ל דבמצוה דברנן כיון דספיקא דברנן לקולא הרי יוצא קיום המצוה גם בספק, וכל שעשה המצוה בספק סגי בזה לקיום מצוותו וקיים מצוותו בוודאי שלא חייבוהו יותר, ולהכי שפיר מברך על מצוותו שהרי עשה מצוותו בוודאי, ובספר שלמי יוסף סוכה הביא יסוד זה ממרן הגרי"ג אדלשטיין זצ"ל, והראוני בספר אגן הסהר (ח"ג אות ק"ה) שהאריך בזה והביא כמה ראיות לזה.²

יבואר דספק מים בנט"י וספק עירובי חצירות בבהש"מ מברכין עליהם

וכן מבואר לכאורה בשו"ע (או"ח סי' ק"ס ס"א) לענין נט"י, דמים שספק אם הם כשרים לנט"י, יכול ליטול בהם ידיו, וכתב שם הט"ז סק"ט דהוא משום דנט"י דברנן ספיקא דברנן לקולא, ובמשנ"ת כתב דלהכי גם מברך על הנטילה, כיון דהנטילה כשירה שפיר מברך על אותה נטילה, ולא אמרין דספק ברכות להקל, כיון שמקיים מצוה מדברנן בוודאי.

וכן מבואר בכה"ל (סימן רס"א) לעניין עירובי חצירות בבהש"מ שמברכין עליו, ולא אמרין ספק ברכות להקל, משום שכל שקיים מצוותו הרי יכול לברך עליו, ובחכמת שלמה על השו"ע (סימן רס"א) כתב לדמות עירוב חצירות בבהש"מ לספירת העומר בבהש"מ שמברך על הספירה מאותו טעם.³

יבואר דבספיקא דדינא לא אמרי' שקיים מצוותו בתורת ודאי

ולפ"י מן הדין גם היכא שודאי דילג יום אחד ה' יכול להמשיך לספור שאר הימים בברכה, דאפילו שאין זה אלא חדא ספיקא, מ"מ כיון דאמרין ספק דברנן לקולא, שפיר ייחשב קיום מצוה בתורת ודאי, ויכול לברך ע"ז, אלא דכיון שהוא ספיקא דדינא אי אפשר לומר דחשיב כקיום מצוה בתורת ודאי, דכיון שפליגי בזה הראשונים אי אפשר לומר דמקיים המצוה בוודאי ואפילו אם דילג יכול לספור שאר הימים בברכה, דהא יש ראשונים שסוברים שאינו יכול לספור, אך כשמצטרף לזה עוד ספק, דשמה לא דילג כלל, בזה אמרי' דמספק חשיב קיום מצוה בתורת ודאי.⁴

וראיה לזה ממה שכתב במ"ב (סימן תפ"ו) לעניין ספק כזית במצוות מרור דספיקא דברנן להקל, אבל אינו יכול לברך אלא באכל כזית גדול של חצי ביצה, ולכאורה קשה אי נימא דכל ספיקא דברנן חשבינן דקיים מצוותו

העומר, אבל לקיים חיובו בזה שסופר בכה"ג דאיכא ספק שמה אינו יוצא בזה, הרי אינו חייב, וא"כ אפשר דלא מהני האי סברא שהוא מחוייב בוודאי במצוה.

ושמעת' מידידי הגאון המופלא ר' משה מייט שליט"א שמרן הגאון ר' דוב לנדו שליט"א נסתפק בהחייב במצוות לולב בשאר הימים מדברנן האם אפשר לחייבו ליטול הלולב ביום קודם שקיעת החמה או דכיון דספיקא דברנן לקולא יכול לכתחלה ליטול הלולב בבהש"מ, והכי מסתברא דלא גרע מספירת העומר בבהש"מ, והנה אחר שהגיע לזמן זה אחר שקיעת התחמה הרי כתב הר"ן פרק לולב וערבה שאינו מחוייב ליטול הלולב משום שספק דברנן לקולא, כיון שהוא ספק מחוייב בלולב שאפשר שכבר עבר זמן החיוב, וא"כ יצא דבר זר מאוד, שלא נוכל לחייבו ליטול הלולב ביום משום שיכול ליטול בבהש"מ, וכשיגיע בהש"מ לא נוכל לחייבו משום ספיקא דברנן לקולא, והוא דבר שלא ניתן להאמרו.

וע"כ צ"ל דכל שדחה זמנו לבהש"מ משום ספיקא דברנן לקולא לא יוכל לפטור עצמו בבהש"מ מחיובו, שאם לא יטול הרי נמצא שעבר על חיובו במה שלא לקחו כל היום, והוא חייב ליטול בבהש"מ, משום דבלא"ה יענש על מה שלא לקחו קודם.

ולפ"י צ"ב אמאי כתב הר"ן שאינו חייב ליטול הלולב בהש"מ ולהכי אינו מוקצה ביו"ט אחרון, הרי כיון שלא נטל כל היום הרי הוא חייב ליטול בבהש"מ, ואפשר דאירי במי שלא נטלו באונס כל היום ולהכי אינו חייב ליטול בבהש"מ אבל לא יתכן לומר כן שהרי הר"ן כתב דלהכי הלולב אינו מוקצה ביו"ט אחרון משום שאינו צריך ליטול בבהש"מ ומשמע דבכל גזונא אי"צ ליטול בבהש"מ, ואפשר דאינו יכול לדחות לעשות המצוה בבהש"מ כיון שבבהש"מ יהא פטור מלעשותו, וצ"ע.

¹ אכן יש לומר דבנט"י ובעירובי חצירות ניחא טפי, דכיון שתקנו ידיו לאכילה וכן תקנו חצירו להוצאה, שפיר קיים מצוותו ולהכי מברך עליו, אבל בספיה"ע שאינו תקון אלא מצוה לספור, וכשקיים מצוותו בספק חשיבה הרי זה ספק מצוה, ואמאי מברך, וצריך לומר דבזה נמי כיון דמדברנן ספיקו להקל להכי כל שקיים מצוותו בספק הרי חשיב שקיים מצוותו בוודאי, דלמצוות חכמים סגי שקיים מצוותו בבהש"מ.

² והעירוני דלפ"י לכאן סגי בספק אם ספר יום אחד שיוכל לספור שאר הימים בברכה, שהרי הוא ספק במציאות, ובדברנן סגי בקיום של ספק, וא"כ למה הוצרכו לומר שיכול לספור שאר הימים בברכה משום ס"ס, הא סגי בספק אחד שמה ספר כל הימים, ואפשר דלרווחא דמילתא אמרו כן, אבל בלא"ה שפיר יכול לספור שאר הימים בברכה, ודוחק.

בוודאי ומברך כמו בספירת העומר, למה לא יברך על ספק שיעור כזית במרור. **ועכצ"ל** דבספיקא דדינא אי אפשר לומר שמקיים מצוותו בתורת וודאי, שהרי הסוברים דלא יצא בשיעור הקטן ס"ל שלא עשה כלום, ואיך נאמר שקיים מצוותו בוודאי, אלא ודאי דלא אמרין כן אלא בספיקא במציאות שיכול להיות שקיים מצוותו בוודאי, אבל בספיקא דדינא לא אמרין כן.

יבואר דהיכא דספק אם הוא מחוייב במצוה דרבנן גם בס"ס אינו מברך

אבל היכא דשאל אותו חבירו בבין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה, ואמר לו כך וכך, בזה אינו יכול לספור שאר הימים בברכה, דכיון דספק דרבנן לקולא, אמרי' שיצא יד"ח ספירת העומר כמה שהשיב לחבירו, דאע"פ דאיכא ספק ספיקא שלא קיים המצוה, מ"מ כיון דספק דרבנן לקולא אמרי' שאפשר שקיים המצוה, ותו אינו בר חיובא לספור, שהרי כבר ספר, ולהכי אין יכול לספור אותו היום בברכה, ולחלק מן הדברים התעוררתי מידידי הגאון ר' חיים ביטון שליט"א בספרו הנפלא שלמי חיים על ספירת העומר.

כמה הערות בברכות השחר ובברכות התורה

הערה במנהג בני ספרד ובני אשכנז אם לברך הברכות בשחרית כשהיו נייעורים בלילה

הנה בכל הברכות שמברכין בברכת השחר נחלקו הראשונים אם כשלא נתחייב בהן חייב לברך, וכגון אם לא שמע קול התרנגול אם צריך לברך הנותן לשכני בינה, וכן אם לא הלך אם צריך לברך המכין מצעדי גבר, וכן אם לא לבש בגדיו אם צריך לברך מלביש ערומים, וכן אם לא ישן אם מברך אלוקי נשמה והמעביר שינה, דדעת הרמב"ם (פ"ז מתפלה ה"ט) דצריך לברך, ודעת התוס' (ברכות דף ס' ע"ב) והרא"ש (פ' ה' ה"א) כ"ג דאינו מברך.

ולהלכה נחלקו בזה השו"ע והרמ"א (סי' מ"ז סעי' ח'), דדעת השו"ע דאינו מברך אלא אם כן נתחייב בהן, ודעת הרמ"א דלעולם מברך.

והנה בזה המנהג הוא להפך ממה שהנהיגו רבותינו, דהרי להמבואר בשו"ע והרמ"א א"י צריך לצאת כך, שבני ספרד שנוהגים כשיטת השו"ע אם היו נייעורים בליל שבועות לא יוכלו לברך בעצמם, והיו צריכים לבקש מאחד מבני

אשכנז שנוהג כשיטת הרמ"א שיוציאם יד"ח ברכות אלו, ובני אשכנז שנוהגים כשיטת הרמ"א יוכלו לברך בעצמם ברכות אלו, ולא יצטרכו לחפש מישהו שיוציאם באלו הברכות.

אך למעשה המנהג הוא להיפך, דבני אשכנז נוהגים שברכת אלוקי נשמה והמעביר שינה אין מברכין בעצמם אלא מורחים לחפש אחרי מי שיוציאם, והטעם לזה הוא משום שהמ"ב (שם ס"ק כ"ד) כתב בשם הא"ר דברכת אלוקי נשמה והמעביר שינה אין לברך אם היה נייעור כל הלילה, וטעמו משום שנוסח הברכה הוא המעביר שינה מעיני, ותנומה מעפעפי, וכן באלוקי נשמה שהחזרת בי, וכיון שלא ישן אינו יכול לברך בנוסח זה, אך מאידך בני ספרד נוהגים עפ"י המקובלים (ע"י שער תשובה סי' מ"ו ס"ק י"ב בשם ספר פרי עץ חיים) שלעולם מברכין ברכות אלו.

מלבד ברכת ענט"י שאין בני ספרד מברכין אלא בישן בלילה, ובני אשכנז נוהגין שאם עשה צרכיו יכול לברך ענט"י קודם התפלה, כמש"כ המ"ב (סי' ד' ס"ק ל"ג).

בענין ה' נייעור בלילה אם חייב מספק לברך ברכות התורה

מברך על התורה גדול מאד. וכו'. ואם יכול לבקש מאחר שיוציאו בבה"ת או שיכין לכתחלה בברכת אהבה רבה לפטור וללמוד תיכף לאחר התפלה מה טוב. ובפרט לפי מה שמצאתי אח"כ בספר מאמר מרדכי שמביא בשם הלבוש וע"ת ג"כ דהוא מדרבנן בודאי צריך ליהדר לכתחלה לעשות כן. עכ"ד.

ומבואר מדברי המ"ב דלהשיטות שברכת התורה חייב מדאורייתא א"כ בספק אם בירך ברכת התורה חוזר ומברך בעצמו, ואינו צריך לבקש מאחר שיוציאו, וא"כ לדבריהם גם כשהי' נייעור בלילה יכול לברך ברכת התורה בעצמו, אכן להשיטות דחייב ברכות התורה אינו אלא מדרבנן, אינו יכול לברך בעצמו, דכיון שהוא ספק, קיי"ל ספק ברכות להקל.

אך כיון שנחלקו אם ברכת התורה דאורייתא או דרבנן, להכי מספק לא יברך בעצמו, אלא יבקש מאחר שיוציאו, אבל אם אין לו אחר משמע מדברי המ"ב שבייחוד ברכת התורה מספק, דקיי"ל לעיקר כרוכ הפוסקים דברכת התורה הוא מן התורה.

אמנם י"ל, דבמי שלא ישן בלילה לכו"ע אינו יכול לחזור ולברך מספק, דהא דס"ל להרמב"ם שגם הנייעור בלילה מברך ברכת התורה, הוא משום שברכת התורה חיובו בכל יום כמו ברכות השחר, ונראה דחיובו זה אינו אלא מדרבנן, אבל מן התורה כיון שבייחוד על התורה ביום אתמול ולא ישן בינתיים הרי הברכה שבייחוד אתמול פוטרנו מברכת התורה מן התורה, וא"כ בספק זה אם חייב לברך אינו מברך ברכת התורה מספק, דבזה אין חיובו אלא מדרבנן.

בענין ספק אם בירך ברכות התורה אם חייב בתורת ודאי או מספק

אך לכאן נראה דדבר זה תלוי במחלוקת הרמב"ם והתוס', דהנה בעיקר הא דקיי"ל דבספק בירך ברכת המזון חוזר ומברך, לכאן נחלקו הראשונים בגדר הדבר, דהנה התוס' בראש השנה (דף ל"ג ע"א ד"ה הא) הוכיחו מהא דבספק קרא אמת ויציב ספק לא קרא חוזר וקורא עם ברכתה דאיסור ברכה לבטלה אינו אלא מדרבנן, דאם איסור ברכה לבטלה הוא מן התורה איך מספק חוזר ומברך הא קעבר על ספק לאו דלא תשא, וע"כ דאינו אלא מדרבנן, והיינו דכיון שאיסור ברכה לבטלה הוא מדרבנן, א"כ נקטינן להקל שעדיין לא בירך ואין זה ברכה לבטלה.

אך שיטת הרמב"ם דאיסור ברכה לבטלה הוא מדאורייתא, וא"כ לדבריו תיקשי קושיית התוס' איך מספק חוזר ומברך, הא קעבר על ספק לאו דלא

אך בעיקר דבר זה דמבואר במ"ב דלהשיטות שברכות התורה חיובו מן התורה, א"כ בספק אם בירך חוזר ומברך בעצמו, ואין צריך לצאת מחבירו, יש מקום לדון, דאפי' שהוא מחוייב לברך מספק כדון ספק דאורייתא לחומרא, אך כיון שאין זה אלא ספק, ועל הצד שבאמת כבר בירך לכאן הוי ברכתו ברכה לבטלה, א"כ אמאי אין צריך לבקש מאחר שיוציאו לכתחלה, כדי לצאת מן הספק, דהא הוי כדבר שיש לו מתירין.

ולכאן מוכח מזה דכיון דספק דאורייתא לחומרא, הרי הוא חייב בתורת ודאי, וגם על הצד שכבר בירך, אין זה ברכה לבטלה.²

יבואר מחלוקת התוס' והרמב"ם באיסור ברכה לבטלה

² והנה אם ה' מסופק אם צריך לברך ברכת המזון והתחיל לברך, ורואהו חבירו, וחבירו יודע שכבר בירך, יש לדון האם חייב להפסיקו, דהא מחוייב הוא גם על הצד שכבר בירך,

תשא, ועמד בזה הנשמת אדם (כלל ה' סעי' א') ע"י שם.

והגרע"א (קמא תשו"כ ה"ד וביטור) ביאר דכיון דמספק חייב לחזור ולברך, אין זה ברכה לבטלה, דאדרבא חכמים חייבוהו לברך, והרי הוא חייב בתורת ודאי, וכמו שתיקנו חכמים לברך על מצוות דרבנן ואין זה ברכה לבטלה (אפי' שאיסור ברכה לבטלה הוא מן התורה), הכ"נ כיון שחייב מספק לחזור ולברך הרי הוא חייב בתורת ודאי.

ולכאוי' לפ"ז הא דחוזר ומברך אין זה כמשנ"ת בדעת התוס' דהוא משום דספיקא דרבנן להקל באיסור ברכת לבטלה ולא חיישינן לספיקא, אלא דהוא חייב בברכה בתורת ודאי, ובתורת ודאי אינו עובר על לאו דלא תשא.

והנה לדברי הגרע"א לכאורה פשוט דאין מקום לחייבו שיבקש מאחר שיוציאונו, דהא מחוייב הוא בתורת ודאי, ואין צריך לחוש כלל שמא כבר בירך, דגם על הצד שבידך הוא חייב בברכה, אבל לדעת התוס' דמה שחוזר ומברך ואינו חושש לאיסור ברכה לבטלה הוא משום דאיסור ברכה לבטלה הוא דרבנן, ובספיקו מקילינן לברך במקום שמן התורה צריך לברך, א"כ כיון דאין זה אלא מספק הו"ל למיחש שמא כבר בירך, ויבקש מאחר שיוציאונו בברכה.

יבואר אמאי בספק ברכה אינו חוזר ומברך בלשון לעז

אך מדברי הגרע"א שם מוכח דגם לדעת התוס' הרי הוא מחוייב בתורת ודאי, דהנה הגרע"א (בתחילת התשו' הנ"ל) נשאל במי שמסופק אם חייב בברכה דקיי"ל (שו"ע סי' ר"ט) שאינו חוזר ומברך לא בתחילה ולא בסוף מלבד ברכת המזון שהוא דאורייתא, דאמאי לא יחזור ויברך בלשון לעז, דהא בש"ך (יו"ד סי' קע"ט ס"ק י"א) מבואר דשם הכתוב בלשון לעז מותר למוחקו, וכיון דמותר למוחקו אינו אסור גם משום מוציא שם שמים לבטלה, ולענין חיוב ברכה קיי"ל דאפילו ברכת המזון נאמרה בכל לשון, וא"כ בספק אם צריך לברך אמאי לא יחזור ויברך בלשון לעז, דהא שפיר יוצא בזה יד"ח ומאידך גם אין בו חשש ברכה לבטלה.²

וכתב הגרע"א דאין דבריו מכוונים להלכה כלל וכלל, דמה דפשיטא לי' דשם בלשון לעז אינו עובר משום לא תשא, אינו כן, דהא הרמב"ם (פ"ב משבועות ה"ב) כתב וז"ל אחד הנשבע או שהשביע בשם המיוחד או באחד מן הכנויין כגון שנשבע בשמו חנון וכו' וכיוצא בהם בכל לשון הרי זה שבועה גמורה

עכ"ל. ומבואר דכל הדין בכל השבועות הן שבועות ביטוי שאזהרתיה מולא תשבעו בשמי לשקר והן הן בשבועות שוא שאזהרתיה מלא תשא, הרי להדיא דאף דמוכר השם בלעז הוי ג"כ בכלל לא תשא, וא"כ לא יוכל מספק לחזור ולברך בלשון לעז, דגם בלעז עובר על איסור ברכה לבטלה.

יבואר קושיית השער אפרים אמאי לא אמרו בגמ' דנפק"מ אם אשה חייבת בברכת מן התורה דבספיקא גם צריך לברך מספק

והגרע"א הביא שהשואל כתב להוכיח כדבריו דבכל ספק ברכה צריך לחזור ולברך בלשון לעז, מהא דהקשה השער אפרים (סי' י"א) בהא דאיבעיא לן בגמ' בברכות אם נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא או דרבנן, דאמאי לא קאמר נפ"מ בספק אם בירכה ברכת המזון אם צריכה לחזור ולברך, וכתב השואל דאין זה נפ"מ, דגם אם חייבת מדרבנן צריכה לחזור ולברך בלשון לעז. וכוונתו דגם אם היא חייבת מן התורה, צריכה היא לברך בלשון לעז, שהרי גם אם חייבת מן התורה כיון שייכולים לברך בלעז למה לה להכניס עצמה בספק ברכה לבטלה, וגם אם אין חיובה אלא מדרבנן צריכה לברך בלשון לעז משום דהוי דבר שיש לו מתירין שייכולה לצאת מן הספק ע"י שתברך בלשון לעז.

וכ' הגרע"א דדבריו אינם כלום, כיון דלשיטת הרמב"ם במסופק אם חייב בברכת המזון ע"כ דהוא חייב בתורת ודאי, וכנ"ל, א"כ יכולה אפילו לכתחילה לברך בלשון הקודש, דהא ליכא כלל ספק בחיוב הברכה, והרי היא מחוייבת בתורת ודאי, וא"כ אכתי תיקשי דלמה לא אמרו נפ"מ דלהצד שנשים חייבות בברכתמ"ז מדאורייתא יכולה לברך בלשון הקודש, ולהצד שחייבת רק מדרבנן צריכה לברך בלשון לעז, ע"י שם.

ואם נימא דלשיטת התוס' הא דחוזר ומברך אין זה בתורת ודאי אלא מספק בעלמא, א"כ לשיטת התוס' אכתי יש לומר כהשואל של הגרע"א, דכיון שאינו חייב בתורת ודאי א"כ הדין נותן שלא יברך בלשון הקודש כי אם בלשון לעז, שבוה אינו נכנס לספק איסור, אלא ודאי דגם לשיטת התוס' הרי הוא חייב בתורת ודאי, והיינו טעמא משום דכל שחייב לברך משום ספיקא דאורייתא לא אסרו חכמים הברכה משום ברכה לבטלה, וא"כ גם להתוס' הברכה היא ברכה בוודאי, וזה כמו שמשמע מדברי המ"ב הנ"ל, והעירני לזה ידידי הגאון המופלא ר' יצחק שטרנבוליץ שליט"א.

בעניין אם אשה נסתפקה אם ספרה ספירת העומר אם סופרת שאר הימים בברכה

ולפ"ז יש לדון דאם אשה הסתפקה אם ספרה יום אחד לא תוכל לברך מספק, דהא לדידהו אי אפשר לומר ספיקא דאורייתא לחומרא, שהרי הנשים אינן חייבות כלל בספירת העומר, וא"כ לא שייך לומר לדידהו דאיכא ספיקא דאורייתא לחומרא שיברכו מספק על הספירה.

יבואר מש"כ במ"ב דהטעם שמברך משום דהוי ס"ס

אכן במ"ב (שם ס"ק ל"ח) כתב בשם הפרי חדש דהטעם דמברכים בספק אם שכח יום אחד לספור הוא משום ספק ספיקא, דספק ספר, ואפי' לא ספר יום אחד מכל מקום אפשר דיכול לספור שאר הימים בברכה שאין ספירת הימים מעכבים זה את זה, ולסברא זו אין לחלק בין אשה לאיש, דגם באשה איכא ס"ס ושפיר יכולה לברך.

אמנם יש לדון דגם לטעם זה לא תוכל אשה לברך, דהנה עיקר ביאור המשנה ברורה בשם הפרי חדש דהוא משום ספק ספיקא, כבר ידוע בקרב הלומדים שהמשנה ברורה לכאורה סתר משנתו, דבמשנה ברורה (סימן רט"ו סק"כ) כתב בשם החי' אדם דאפילו היכא דאיכא ספק ספיקא להצריך ברכה, כגון אכל בריה ספק כזית דאיכא ספק ספיקא להצריך ברכה אחרונה, דאפשר דאכל כזית ואם תמצ' לומר שאינו כזית, מכל מקום אפשר דבריה אף על פי שאין בו כזית חייב בברכה אחרונה, אפילו הכי ספיקו להקל, יעו"ש.

וכן הוא בבאה"ל (סוף סי' ז') בשם הארצות החיים, לענין מי ששאל דבר שטיבולו במשקה קודם תפלת מנחה או ערבית, דאיכא שני צדדים לברך על נ"י דאפשר דמברך על נטילת ידים שקודם כל תפלה ואפשר שמברך על דבר שטיבולו במשקה ומכל מקום כתב שאינו מברך משום ספק ברכות להקל אפי' במקום ס"ס יעו"ש.

ומבואר דאפילו היכא דאיכא ספק ספיקא לחייבו בברכה אע"פ כן אמר' ספק ברכות להקל, ולכאורה קשה מהא דבסימן תפ"ט לענין ספירת העומר כתב דבספק ספיקא מברכין, ולא אמרינן ספיקו להקל, וצ"ע.

יבואר דחלוק אם הס"ס הוא במצוה או בברכה

הפוסקים, ואמנם ידוע דעת הרמב"ן בקדושין (דף ל"ד) דנשים חייבות בספה"ע, וכנ"ל עי' במהר"ם חלאה בפסחים, ועי' דברי יחזקאל (סי' מ"ה) מש"כ בביאור שיטה זו, ומו"מ שיטת הפוסקים אינה כן, ועי' בחק יעקב (שם סק"ג) שכל' דהוא פשוט בכל הפוסקים דנשים שטורות מספה"ע.

נשאלתי באשה שנסתפקה אם ספרה ספירת העומר אם סופרת שאר הימים בברכה כמו האיש שכתב השו"ע (סי' תפ"ט סעי' ח') שסופר שאר הימים בברכה.

יבואר הא דבספק אם דילג יום אחד סופר שאר הימים בברכה

הנה מקור דינו של השו"ע הוא מהתרומת הדשן, וז"ל הבית יוסף כתוב בתרומת הדשן (ח"א סימן ל"ז) אם ספק לאחד אם ספר לילה אחד או לא יראה דיספור בברכה מכאן והלאה וכו', ואף על גב דבדאי שכח יום אחד נהיגין כהלכות גדולות שכתב שכח יום אחד שוב אינו סופר, פירוש בברכה, דבלא ברכה מאי נפקא מינה, דלא כתוספות דפרק רבי ישמעאל ודלא כאש"י דשיליה פסחים, מכל מקום בספק מצוין למיסמך עליהו ע"כ, עכ"ל.

אך בתרומת הדשן שם הוסיף בזה דברים אמאי בספק אם ספר יום אחד סופר שאר הימים בברכה, וז"ל דמצאתי בספר א"ז הגדול דראב"ה סבר דספירה בזמן הזה דאורייתא, ופסק מתוך כך דהבעיות דלא איפשיטא בתלמודא אולינן בה לחומרא לגבי ספירה, וצריך לחזור ולספור כמו גבי ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר משום דאורייתא היא, כל זה כתב ראב"ה, וא"כ בג"ד נמי מצוה הוא לספור מתוך הספק, שמא ספר הלילה שעבר, ואף על גב דהתוס' במנחות ואשירי בשם ר"י דלעיל פליגי בהדיא בהא וסבירא להו דספירה בזמן הזה אינו אלא מדרבנן וזכר למקדש, הא אינהו נמי סבירא דכל לילה מצוה בפני עצמה, וא"כ שפיר סופר בברכה, ומי מוסיקני דבהא ניזול בתרייהו ולא בהא ולדקדק מולי האי, מאחר דכתבו הגאונים דהזכרת השם בברכה לבטלה אינו אלא מדרבנן, עכ"ל.

ומבואר בדבריו דטעמא דסופרים שאר הימים בברכה משום דאי ספירה בזמן הזה דאורייתא הרי בספק דאורייתא מברכין עלה כמו ספק אמר אמת ויציב, וזהו כשיטת הראב"ד ורבינו יונה, ודלא כהרמב"ם דס"ל בפ"ג מציעית ובפ"ג ממילה שאין מברכין על ספק של תורה.

² ויש להוסיף, דאעפ"י שמספק פטור מלברך, דספק דרבנן לקולא, מ"מ הו"ל כדבר שיש לו מתירין דלא מקלינן בספק, דהא יכול לברך בקל בלי חשש איסור.
³ כמבואר במג"א (סי' תפ"ט סק"א) בשם הרמב"ם בסהמ"צ, וכ"כ המ"ב (שם סק"ג) בשם

ויש שחילקו אם הספק ספיקא הוא בגוף המצוה, כמו בספירת העומר, דמשום ס"ס אמרינן שהגברא חייב בספירת העומר, ובוה שפיר מברך, דמאחר שחייב לספור הרי הוא חייב לברך, שהרי חשבינן ליה שהוא חייב במצוה בוודאי, ושפיר נתחייב בברכה, מה שאין כן אם הספק ספיקא הוא בברכה גופא, בזה אמרינן דאפי' דאיכא תרי צדדים שהוא חייב בברכה מ"מ בחומר דברכה לבטלה אפי' כשיש צד אחד שאינו חייב בברכה אינו מברך מספק, ולחייב באכל בריה ספק כוית אינו מברך מספק דהספק ספיקא הוא על הברכה גופא, וכן בההיא דסי' ז' שנטל ידיו קודם מנחה וגם נטל לדבר שמיכלולו במשקל ליכא ספק ספיקא על המצוה דנאמר שהוא חייב במצוה, ובצערותי שמעתי סברא זו ממורן הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל, ושוב הראוני סברא זו בספר בר אלמוגים בשם ספר מכתם לדוד.

ולפי' דבריהם יש לומר דאף למעמא דהפרי חדש לא תוכל אשה לברך היכא דנסתפקת אם ספרה יום אחד, דהרי לא נוכל לומר דמשום ס"ס היא חייבת במצות ספירת העומר, וממילא תוכל לברך, שהרי אין האשה חייבת כלל במצות ספירת העומר, וא"כ אע"פ דאיכא ס"ס שמקיימים המצוה מ"מ לא סגי בהאי ס"ס להחריז להם לברך, דלא עדיף משאר ס"ס שאינו מברך דרך במקום שהוא חייב במצוה ממילא הוא חייב לברך עליו כמשנ"ת.

ואין לומר שמאחר דאיכא ס"ס שמקיימים מצוה הרי הם חייבים לברך, שהרי גם לר"ת דס"ל שנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא מ"מ אינם חייבות לברך, כמבואר בראב"ד בהשגות פ"ג מציצית, וא"כ נשים לא יוכלו לברך בנסתפקת להם אם ספרו יום אחד.

אמנם אפשר דכל שהוכרע שמקיימת מצוה ויש כאן קיום מצוה בוודאי, שפיר יכולה לברך אע"פ שאינה חייבת בברכה, דכיון שהוכרע שהיא מקיימת את המצוה שפיר מברכת.

ויש בזה נפ"מ לדינא במה שהכרענו שיש לה קיום מצוה, לענין עוסק במצוה, דאם יש

בזה קיום מצוה, הרי היא פטורה ממצוה אחרת, אמנם אין זה מילתא דפשיטא דהעוסק במצוה קיומית יש לו פטור של עוסק במצוה, ע"י בהערה, י"א אכן יש שפקפקו בעיקר חילוק זה, והארכנו בזה במעדני כהן (פסח ס"ו ק"ה).

יבואר דאפי' להרמ"א עדיף שאשה לא תברך במצוות עשה שהז"ג

אמנם יש לומר עוד דלגבי אשה כיון שבלא"ה הא דאשה מברכת על מצוות עשה שהז"ג אינו בשופי כ"כ, דהא כתב בטור (סימן י"ז) לגבי ציצית אם נשים מברכות, וז"ל אבל ר"ת כתב שיוכלות לברך אף על פי שהן פטורות "ויותר טוב שלא יברכו" עכ"ל. וכן כתב גם לגבי תקיעת שופר (סי' תקפ"ט) וז"ל ואף על פי שנשים וקטנים פטורין יכולין לתקוע ולברך "ואין מוחין בידן ואין כאן משום איסור תקיעה בי"ט ולא משום ברכה לבטלה" עכ"ל. ובכ"ח כתב שבציצית כיון שבלא"ה לא נהגו הנשים ללבשו להכי כתב הטור יותר טוב שלא יברכו, אבל בשופר כתב דאין מוחין בידם, ובספר יום תרועה (ר"ה דף ל"ג) כתב דכששואלין הנשים אם לברך אומרים להם שלא יברכו, אבל כשמברכים אין מוחין בידם.

וכן כתב בדרכי משה (סימן תקפ"ט) וז"ל וכתב עוד (שם המהר"ל עמ' רצ"ד) דהאשה תברך לעצמה ואם לא ימולה לברך יברך התוקע בשבילה, ולי נראה דכדברי בית יוסף דאם תוקעין לה אחר שיצא לא יברך לה התוקע "דאף על גב דאין מוחין לנשים המברכות על מצוות עשה מכל מקום מוטב שלא לברך" כמו שנתבאר לעיל סימן י"א (ר"מ ארוך ד"ה ויותר) אבל לברך אחר בשבילן נראה דאסור, עכ"ל.

ולפי' אפשר דבמקום דאיכא אפי' ספק אחד שלא לברך אע"פ שהאיש מברך אבל אשה כיון שכל מה שמברכת אין מוחין בידה א"כ בזה עדיפא שלא תברך. [ובפרט בספ"ע דבלא"ה כ' המ"ב שם סק"ג בשם השולחן שלמה דנשים לא יברכו על ספ"ע ע"ש].

התורה נתנה לישראל מתוך אהבה, והאש הגדולה מרמזת לזה, ולכן הוזכר בתורה כמה פעמים כי היתה נתינתה מתוך האש

לדבר על התורה מתחילים בדבר אהבתו יתברך לישראל שהקב"ה נתן לנו באהבה שעל ידי כך קיבלנו את התורה.

וברש"י (ברכות דף י"א ע"ב) כתב בבבאור דברים הגמ' שם שיוצאים יד"ח ברכות התורה באהבה רבה, וז"ל, 'שכבר נפטר באהבה רבה, שיש בה מעין ברכת התורה, ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך ותלמודם חקי רצונך', והיינו שדקדק רש"י למצוא מקום של שבח ובקשה באהבה רבה.

ולפ"ז בברכת אהבת עולם של ערבית נראה ג"כ שיש שבח ובקשה, ובשלמא השבח מפורש, אבל הבקשה אינה מפורשת כל כך, ואפשר שכשואמרים על כן ד' אלוקינו בשכבינו ובקומנו נשיח בחוקיך הכוונה לבקשה, אבל יותר מפורש הוא הבקשה בסוף התפלה, שאומרים ואהבתך על תסיר ממנו לעולמים, והיינו כי הבקשה על אהבה היא בקשה על התורה, כי התורה נתנה לנו באהבה, שהקב"ה מלמדינו תורה זו השפעה של אהבה שהקב"ה אוהב עמו ישראל, ומים רבים לא יוכלו לכבות את אותה האהבה.

בבגדו וכו' יפטר מן המצוות עכ"ד. ומבואר דאי לאו דאפשר לקיים שניהם היה הלוכש ציצית בבגדו פטור מכל המצוות.

אולם אין זה ראיא מהתוס' דסברי דבכל מצוה קיומית איכא פטור של עוסק במצוה, דיש לומר דבציצית לאחר שלבש בגד של ד' כנפות הוא מחוייב בציצית, ועי' במ"ב (סי' ח') ס"ק י"ד שיש דין ערבות על ברכת ציצית, והרי בברכת הנהנין אין דין ערבות דלא ליתני ולא ליברך, אלא ע"כ דכיון דלאחר שלבש בגד של ד' כנפות הוא מחוייב בציצית לא חשבינן ליה כמצוה קיומית. אמנם עי' ברש"י בברכות ריש פ"ג לגבי נושא המטה וחילופיהו ש' דכיון דהכל חפצים ליכות בו מיקרו עוסק במצוה ע"ש, ומשמע דאף במצוה קיומית איכא פטורא דעוסק במצוה, [אך הרמב"ם בפהמ"ש שם פ"ג משום דצריכין להן כשיעפפו הראשונים מלשאת המטה ע"ש]. וכן יעוי' בעמק בריה (סוכה סי' ט"ו) שהוכיח דאף העוסק במצוה קיומית פטור מן המצוה מרה דחתן פטור מק"ש אפילו אם כבר קיים פרו ורבו ע"ש.

¹⁰ ובספר חובת האנ' (להחיד"א) על שיר השירים (פ"ב אות י') כתב, 'הביאני אל בית היין, ר"ת אהבה, רמז שהתורה הקדושה מראה אהבה ברמז גדול ודרך נסתר כמשל הסבא קדישא לכת מלך המרוצה בסתר פנים לאהובה וכו' ע"ש, ולכן אהבה בר"ת שאהבה ברמז, ולכן צריך לטרוח הרבה וס"ת תלן ללון בעמקה כי השב"ע השב"ע משביע עצמו מד"ת ולן בעמקה של הלכה. ואור"ל בבמדבר רבה פ"ב הביאני אל בית היין למרצה גדול של יין זה סיני ולמדנו משה תורה שנדרשת עמו פנים כמנין ודגל"ה עלי אהבה עכ"ל, ואפשר שהתורה צריכה ענה ונעשה מוכנה לשכנתה וכו' ע"ש ולא יבא ליידי חטא ומכיון להלכה כידוע כ"ז מרו"ל ורמז הקדוש ברוך הוא להם ע"י שנתנה התורה על הר סיני שהוא הר נמוך וע"י מרע"ה העניו מכל וז"ש הביאני אל בית היין שהוא סיני כלומר שנלמדו הענה דכשם דסיני הוא עניו ונתנה תורה עליו גם הענה הוא בית קבול התורה וע"י מרע"ה העניו שנתן לנו התורה במ"ט פנים כמנין ודגל"ה וזהו עלי אהבה שמעיל מהחטא ומכיון אל האמת, עכ"ל.

לא יוכלו לשוטפה.

והנה אהבה הזו שאין מים רבים יכול לכבותה, היא התורה, וכמו שאמרו חז"ל בסוטה (דף כ"א ע"א) דעירה מכבה מצווה ואין עבירה מכבה תורה, ולמדו כן ממקרא זה מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ופרש"י שם ואהבה היינו תורה כמו שכתוב (שיר"ש פ"ב פ"ד) 'הבאני אל בית היין ודגלו על אהבה', שבית היין הוא התורה, ויין בגימט' סוד, ודגלו על אהבה, שניתן לנו באהבה¹⁰.

ומכאן למדו שאין עבירה מכבה תורה, מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, את התורה שנתנה לנו באהבה, באהבת הקב"ה לעמו, ובאהבת ישראל לקוב"ה, והיינו כי חלק ממצוות התורה הוא האהבה שיש בה שנתנה באהבה ושעוסקים בה באהבה, ואין אפשרות להפריד בין האהבה לתורה שמהות התורה היא אהבה של הקב"ה לישראל ואהבת ישראל לקוב"ה.

ובברכות קר"ש, מברכים ברכת 'אהבה רבה' וברכת 'אהבת עולם', שהם הברכה על התורה והיינו כי כשבאים

כתיב בשיר השירים (פ"ח) 'מי זאת עלה מן המדבר' מתרפקת על הודיה, תחת התפארת עורכתה שפיה חבלתה אפך שפיה חבלה לידתה. שימיני כחותם על לגך פחותם על זרועך פי עצה כפנות אהבה קשה לשאול קנאה רשפיה רשפי אש שלקתתה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישקפה אף יתן איש את כל הון ביתו פאהבה בוז יבאיו לו'.

התורה מוכרחת להיות עם אהבה שהיא חלק ממצוות התורה

הפסוקים האלו מדברים בזמן מתן תורה, שכלל ישראל עלו מן המדבר עם געגועים ללכת אחר הקב"ה, מתרפקת על דודה, תחת התפוח היינו כפה עליהם הר כגיגית כמו שכתב רש"י שם, ושמה חיבתך אמך היינו שהיו לכלל ישראל חבלי לידה בעת שקיבלו את התורה ונעשו לעם, וכנסת ישראל אומרת שימיני כחותם על ליבך וגו', כי עזה כמות אהבה וקשה כשאל קנאה, היינו אהבה שאינה ניתנת לפירוד ומים רבים לא יוכלו לכבותה ונהרות

¹¹ והאחרונים דנו בעוסק במצוה שכל כולה היא מצוה קיומית ואינו חייב בה כלל, אם יש לו פטור של עוסק במצוה, דבנתה"מ (סי' ע"ב ס"ק י"ט) מבואר דהעוסק במצוה קיומית אינו פטור מן המצוה, דכתב דגבאי צדקה לא הוי ש"ש משום פרוטה דרב יוסף, דלא שייך פרוטה דרב יוסף רק במקום שעוסק במצוה שהוא מצות עשה ומוטל עליו בחיוב ואסור לקבל עליו שטר, כגון בהלוואה או בהשבת אבידה, אבל צדקה החיוב מוטל על כל אדם ליתן צדקה, אבל אין חיוב ומצות עשה מוטל על שום אדם להיות וגבאי צדקה, דאם היה מצות עשה להיות וגבאי היו כל ישראל מחויבים להיות וגבאים, רק החיוב על הב"ד לכון את ישראל על הצדקה ולמצוותו של מקום ולהעמיד ממונים על זה עכ"ד.

והאמרי בינה (אור"ח סי' י"ג אות ג') הקשה עליו שתי קושיות, חדא מהא דאיתא בסוכה (דף כ"ו א') דכותבי ספרים תפילין ומזוזות פטורים מק"ש ומכל המצוות, והרי ודאי שאין מוטל חיוב על כל אדם להיות כותב סת"ם, ומוכח דגם העוסק במצוה שאינו חייב בה פטור מן שאר מצוות, ועוד הקשה מותוס' בשבועות (דף מ"ב ב') ד"ה שומר חנם) דבמה שנתמעטו דיני שומרים דלאו דוקא שומר חנם אינו נשבע אלא גם ש"ש אינו נשבע מאד דב"ק דף צ"ג א' בארנקי של דצקה והתמיד רב יוסף גבי הוורא גברא פשע ביה אדוה נגבי ובעי' למיפטרניה משום לשמור ולא לחלק לעניים והתמיד ש"ש הוי לרב יוסף דס"ל שומר אבידה כש"ש משום דלא בעי למיתב ריפתא לעני, ומבואר להדיא בתוס' דגם גבאי צדקה מופטר מצדקה, והיינו משום דהוה חשיב עוסק במצוה והרי הוא פטור מן המצוה, וכן תמה באחיעזר (ח"ג סי' ו' אות ב').

וכבר נמצאו הראשונים דברים בזה, דבאור ורוע (הל' סוכה סי' רצ"ט) מבואר כדעת הנתה"מ דהעוסק במצוה קיומית אין לו פטור של עוסק במצוה, דכתב דבציצית אין שייך לפטור משום עוסק במצוה דאי בעי לא מייכס כלל, ולאכסוי לא חייבה רחמנא.

אולם בתוס' (ב"ק דף י"ז ב') לאו' מבואר דלית להו הך סברא, דכתבו להוכיח דהיא דאפשר לקיים שניהם ליכא פטור של עוסק במצוה, ד'סברא הוא דאטו אדם שיש לו תפילין בראשו וציצית

והנה בכמה מקומות בתורה מצינו שהתורה הדגיש ענין זה שנתנית התורה היתה מתוך האש, וכמו שאומרים בראש השנה, 'אתה נגלית בענן כבוד לדבר עמם מן השמים השמעתם קולך ודברתם קדשך **מלהבות אש**', וכמש"כ 'והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ד' באש'.

וכן התורה חוזרת כמה פעמים במשנה תורה על כך שהתורה ניתנה מתוך האש, בדברים (ד' ט"ו) כתוב 'ונשמרתם מאוד לפנשותיכם כי לא ראתם כל תמונה ביום דבר ד' אליכם בחורב מתוך האש', ושם (ד' ל"ג) כתוב 'השמע עם קול אלוקים חיים מדבר מתוך האש' אליכם **מתוך האש** קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול', ושם (ד' ל"ו) כתוב 'מן השמים השמיעך את קולו ליסורך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה **ודבריו שמעת מתוך האש**', ובדברים (ה' ד') כתוב 'פנים בפנים דבר ד' עמכם בהר **מתוך האש**', ושם (ה' י"ח) כתוב 'את הדברים האלה דבר ד' אל כל קהלכם בהר **מתוך האש** הענן והערפל קול גדול ולא יסף ויכתבם על שני لوحות אבנים ויתנם אלי', ובדברים (ט' י') כתוב 'ויתן ד' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באצבע אלקים ועליהם ככל הדברים אשר דבר ד' עמכם בהר **מתוך האש** ביום הקהל', ובדברים (י' ד') כתוב 'ויכתב על הלוחות כמכתב הראשון את עשרת הדברים אשר דבר ד' אליכם בהר **מתוך האש** ביום הקהל ויתנם ד' אלי, ועוד פסוקים שהתורה הזהירה אותנו שנזכור מה שדבר עמנו מתוך האש.

וצ"ב מהו ענינו המיוחד שד' דבר מתוך האש שהתורה הדגיש הלוק וחזור הרבה פעמים שהתורה ניתנה מתוך האש, הרי בוודאי הוא לימוד ערוך ללמדינו אורח חיים למען נדע ונשכיל הדרך לקיום התורה והמצוה.

ועוד איתא בחגיגה (דף י"ד ע"ב), 'תנו רבנן מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה מהלך בדרך ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו, אמר לו רבי שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה, אמר לו לא כך שנית לך ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו, אמר לו רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי, אמר לו אמור, מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור ונתעטף וישב על האבן תחת הזית, אמר לו רבי מפני מה ירדת מעל החמור אמר אפשר אתה דורש במעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו ואני ארכב על החמור, מיד פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש וירדה אש מן השמים וסייבה כל האילנות שבשדה פתחו כולן ואמרו שירה מה שירה אמרו הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהמות עץ פרי וכל ארזים הללויה, נענה מלאך מן האש ואמר הן הן מעשה המרכבה, עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שידוע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה יש נאה דורש ואין נאה מקיים נאה מקיים ואין נאה דורש אתה נאה דורש ונאה מקיים אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצין', ע"כ.

וכן איתא בילקוט שמעוני (פרשת ואתחנן רמז תתכ"ה, הובא בתוס' חגיגה דף ט"ו וז"ל, 'וההר בוער באש, אמרו, אבויא אבוי של אלישע היה מגדולי ירושלים וכשבא למול את בנו קרא לכל זקני ישראל ולר' אליעזר ולר' יהושע עמהן, כיון שאכלו ושתו שרון אילין אמרין אלפ"א ביתי"ן ואילין אמרין מזמוריא, אמר להם רבי אלעזר לרבי יהושע הני עסוקין בדידהון ואנן לית אנן עסוקין בידון, מיד התחילו בתורה ומן התורה לנביאים

ומן הנביאים לכתובים והיו דברים שמחים כנתינתן מהר סיני והיתה האש מלהטט סביבותם, עלה אבויא אבוי אצלן אמר להם עליתם לשרוף את הבית עלינו, אמרו חס ושלום אלא שאנו עסוקים בתורה ולא בתחלת נתינתה באש ניתנה דכתיב וההר בוער באש' וגו', ע"כ. ומבואר דגם נתינת התורה היום, שהקב"ה מלמדינו תורה ומצוה כמש"כ מפיו דעת ותבונה, גם תורה זו ניתנת מתוך האש כשעוסקים בה כראוי, וצ"ב מהו ענינה של האש בנתינת התורה, שבכל הדורות היא ניתנת מתוך האש דייקא.

האש מרמזת על האהבה ולכן התורה חוזרת על כך הלוק וחזור

ושמעתי מהגאון המופלא ר' משה שפירא זצ"ל שאמר על מה שאמרו חז"ל 'בכל יום בת קול יוצאת מהר סיני ואמרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה', דלכא' צריך ביאור דבת קול היינו שיש קול גדול ויש קול שיוצא מאותו הקול, בת הקול, וא"כ מהו מהו הקול עצמו שממנו יוצאת הבת קול.

וביאר שהקול הוא הקול גדול ולא יסף שנשמע בכל יום מהר חורב, שהרי התורה ניתנת בכל יום מפיו יתברך כמו שאנו אומרים בקר"ש 'אשר אנוכי מצוק **היום** על לבבך', 'אשר אנוכי מצוה אתכם **היום**', והיינו שהתורה ניתנת ללומדיה בכל יום מהר סיני הכוונה מהר סיני עם כל הגילויים שהיו שם ומאותו קול יוצא בת קול שאומרת שמי שאינו עוסק בתורה אוי לו ואוי לנפשו שהרי התורה היא נותנת חיים להאדם וכמו שענינו ראינו ולא זר שהקב"ה הרכין עליונים ותחתונים והראה לנו שהוא יחיד ואין עוד מלבדו.

ונראה כי האש שהתורה חוזרת הרבה פעמים הכוונה לרמז על האהבה, האש הוא ביטוי לאהבה התלהבות כמו להבת אש, מתוך כזו אש של אהבה שהקב"ה אוהב את עמו ישראל ואהבת ישראל לקוב"ה, כך הוא החיבור שהתורה נתנה לישראל, להידבק בקוב"ה, וכן מבואר בקרא דשיר השירים רשפי רשפי אש שלהבת קה ועל זה כתוב מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וזהו הרשפי אש שהמים רבים אינם יכולים לכבותה.

וכך צריך להיות לימוד התורה באופן של מתרפקת על דודה, מתוך אהבה וברע"ן ומתיקות, מתוך חיבור מיוחד, ואם אין הלימוד באופן כזה חסר בעצם לימוד התורה.

דברי הב"ח על גודל קדושת התורה וכוונת הקב"ה האין נהיה עוסקים בה

ידועים דברי הב"ח (או"ח סי' מ"ז) על מה שאמרו חז"ל כי הקב"ה גילה הטעם למה נחרב הבית משום שלא ברכו בתורה תחילה, וכתב הב"ח על כך וז"ל, 'ואיכא לתמוה טובא למה יצא כזאת מלפניו להענישם בעונש גדול ורם כזה על שלא ברכו בתורה תחלה שהוא לכאורה עבירה קלה, **ונראה דכוונתו יתברך מעולם היתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתנו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה ולכן נתן הקדוש ברוך הוא תורת אמת לישראל במתנה שלא תשתכח מאתנו כדי שתתדבק נשמתנו וגופינו ברמ"ח איברים ושם"ה גידין ברמ"ח מצוות עשה ושם"ה לא תעשה שבתורה ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ה' המה ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה והארץ כולה היתה מאירה מכבודו ובזה יהיה קישור לפמליא של מעלה עם פמליא של מטה**

והיה המשכן אחד, אבל עתה שעברו חוק זה שלא עסקו בתורה כי אם לצורך הדברים הגשמיים להנאתם לידע הדינים לצורך משא ומתן גם להתגאות להראות חכמתם **ולא נתכוונו להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה למטה בארץ כדי שתעלה נשמתם למדרגה גדולה אחרי מיתתם הנה בזה עשו פירוד שנסתלקה השכינה מן הארץ ועלתה לה למעלה והארץ נשארה בגשמייותה בלי קדושה וזה היה גורם חורבנה ואבדתה**', ע"ש בכל בכל דבריו.

התכלית של התורה הוא להידבק נשמתנו אל הקב"ה, להידבק בנותן התורה, הוא הכוונה שהתורה נתנה באש, **אדם שלומד תורה צריך שתבער בו אש אהבת התורה, וכשמתבוננים מי נתן את התורה ובמה אנחנו עוסקים אפשר לזכות לטהרת הלב לקבל את השפעת התורה, לימוד כזה הוא לימוד אחר לגמרי.**

וכך אפשר להתעלות לעלות למדרגות רמות, ורואים תלמידי חכמים שגדלו להיות גדולי תורה מובהקים שהתורה נקבעה בלבם ובנשמתם, והם בוערים באש אהבת התורה, וכל אחד יכול לזכות לכך כשלומד אם ההכנה הנכונה של דבריו שמעת מתוך האש דייקא.

כשאוהבים עוד דברים מלבד התורה יש לחוש כי המים יכבו את האהבה

וכמו שהתורה נתנה דווקא מתוך אהבה וחיבור, צריך שתהא האהבה והחיבור לתורה ללא שום פירוד, ומים רבים לא יוכלו לכבות את אהבה המים הכוונה לגשמייות, כמו שדרשו חז"ל דאין עבירה מכבה מצווה, וכל זה כשהאהבה גדולה עד שמים רבים לא יוכלו לכבותה, אבל אם אין האהבה אהבה מושלמת מים היינו גשמייות העולם הזה יכולים חלילה לכבותה, והיינו כי מי שאוהב עוד דברים מלבד התורה, שאוהב עניני גשמייות הרי זה סתירה לתורה, ע"כ אינו יכול מספיק להתחבר לתורה, ורק מי שאוהב את התורה בכל ליבו ומדבק בה כראוי הרי הוא זוכה שמים רבים לא יוכלו לכבות את אהבה.

והנה איתא בשבת (דף פ"ח ע"א), 'ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם' ע"כ.

וכתבו התוס' שם (ד"ה כפה עליהן) וזה לשונם, 'ואע"פ שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצתה נשמתן' עכ"ל, **ושמעתי ששאל רבנו הגדול רבי שמואל רחובסקי זצוק"ל** אם כן ניתנת להם התורה בלי אש גדולה, ומדוע היה צריך ליתן להם את האש ואח"כ לכפות עליהן הר כגיגית, ובאר בזה, שתורה בלי אש גדולה 'ס'איז קיין תורה נישט', והיינו שהתורה בלא האש ואהבה שבאה מכח האש אינה תורה.

ובימים הקדושים האלו ההכנה שאנחנו יכולים להתכונן למעמד הר סיני, לקבל את התורה, שבכל יום אנו למדים את התורה מהקב"ה, אבל כעת שאנו עומדים קודם החזרה על המעמד הר סיני של שבועות שכל השנה תלויה בו, שעצרת הוא ראש השנה הרוחני של האדם, וביום הקב"ה משפיע את כל העולם הרוחני של האדם, עם השתוקקות וכיסופים לזכות 'לדבריו שמעת מתוך האש', 'למתרפקת על דודה', 'למים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה', אם רוצים ומשתוקקים לזה בכל ליבנו, ומונעים מעצמו אהבה לדברים שהם סתירה לזה, הקב"ה משפיע עלינו בכמות ובאיכות תורה וקדושה, ונזכה בעזה"י לזכות לשפע גדול של תורה בשלימות מתוך אהבה, עלינו ועל צאצאינו, ועל ידי זה נגיע לתכלית השלימות ולעלות למדרגות רמות.

